

СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ “СУБ’ЄКТИВНЕ ПРАВО” – “ЗАКОННИЙ ІНТЕРЕС” ТА ЇХ МІСЦЕ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Чепис О.І.,

старший викладач кафедри цивільного права
юридичного факультету
Ужгородського національного університету

Стаття присвячена цивільно-правовому аналізу категорій „інтерес”, „законний інтерес” та „суб’єктивне право”. Обґрунтовано відмінність між цими категоріями, а також вказано на доцільність їх використання у чинному цивільному законодавстві України. Досліджено проблему співвідношення суб’єктивного права та законного інтересу шляхом аналізу основних концепцій: 1) суб’єктивне право та законний інтерес – тотожні поняття; 2) суб’єктивне право включає в себе інтерес (тут інтерес розглядається як елемент суб’єктивного права); 3) суб’єктивне право – це засіб захисту законного інтересу; 4) суб’єктивне право співвідноситься із законним інтересом як засіб і ціль.

Ключові слова: суб’єктивне право, інтерес, законний інтерес.

Стаття посвячена гражданско-правовому анализу категорий «интерес», «законный интерес» и «субъективное право». Обосновано различие между этими категориями, а также указано на целесообразность их использования в действующем гражданском законодательстве Украины. Исследована проблема соотношения субъективного права и законного интереса путем анализа основных концепций: 1) субъективное право и законный интерес – тождественные понятия, 2) субъективное право включает в себя интерес (здесь интерес рассматривается как элемент субъективного права); 3) субъективное право – это средство защиты законного интереса; 4) субъективное право соотносится с законным интересом как средство и цель.

Ключевые слова: субъективное право, интерес, законный интерес.

The article is devoted to civil – legal analysis of the categories of «interest», «legitimate interest» and «subjective law». Substantiate the difference between these categories, and indicated on the feasibility of their use in the current civil legislation of Ukraine. Investigated the problem of subjective correlation rights and lawful interests by analyzing the basic concepts: 1) subjective rights and legitimate interests – identical terms, 2) subjective right includes interest (interest is regarded as an element of subjective rights); 3) a subjective right – a way to protect legitimate interests, 4) corresponds to the subjective right of legitimate interest as a tool and target. Keywords: subjective right, interest, legal interest.

Keywords: the subjective right, interest, a legitimate interest.

Оптимальність реалізації цивільно-правових норм багато в чому залежить від того, наскільки повно та збалансовано будуть враховані й забезпечені за допомогою права інтереси окремих осіб (фізичних та юридичних), їх груп, суспільства в цілому та його прошарків. Саме ця обставина є вирішальною в побудові соціально орієнтованої ринкової економіки та попередженні численних конфліктів, що виникають у разі колізії, конкуренції, різкого протистояння інтересів зазначених осіб.

Право опиняється в епіцентрі проблеми інтересів в плані їх виявлення, нормативного закріплення та захисту. Складні суспільні явища, що підлягають регулюванню правом є поєднанням різних інтересів – економічних, соціальних, політичних і т.д. Інтенсивний розвиток і диференціація соціальних інтересів висунули в розряд першочергових завдання адекватного правового їх вираження, забезпечення та захисту від посягань. Успішне виконання правом його функцій соціального регулювальника та засобу організації суспільного життя можливо лише при правильному поєднанні юридичних механізмів з соціальними інтересами людей, оскільки будь-яка норма права так чи інакше пов’язана з конкретним інтересом.

У текстах цивільно-правових норм досить часто поняття інтерес згадується у вигляді „інтересів особи”,

„законних інтересів” та „охоронюваних законом інтересів” або простої вказівки на захист відповідного інтересу. Наведемо приклади:

1. “Законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб’єктів цих прав” (тут і далі курсив мій – О.Ч.) (частина 2 статті 424 Цивільного кодексу України).

2. Позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (ст.256 ЦКУ).

3. У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатой, але ще не народженої дитини (п.2 ч.2 ст.25 ЦКУ).

4. Правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчиняє її опікун (ч.3 ст.41 ЦКУ).

5. Фотографія може бути розповсюджена без дозволу фізичної особи, яка зображена на ній, якщо це викликано необхідністю захисту її інтересів або інтересів інших осіб (ч.3 ст.308 ЦКУ).

6. Від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють відповідно органи державної влади (ч.2 ст.326 ЦКУ).

7. Вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення (ст. 79 ЦК України) [1].

Як бачимо, пивільне законодавство широко використовує категорію інтересу та похідні від неї поняття. Однак на сьогоднішній день законодавець визначення інтересу висвітлює. Наука пивільного права також не дає однозначної відповіді на питання: що таке інтерес, законний інтерес, охоронюваний законом інтерес, як ці поняття співвідносяться із суб'єктивними пивільними правами та які їх місце та роль у пивільно-правовому регулюванні.

В мотивувальній частині рішення Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 р. у справі щодо офіційного тлумачення окремих положень першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) вказано, що інтерес може бути як охоронюваним, законом, правоохоронюваним, законним, так і незаконним, тобто таким, що не захищається ні законом, ні правом, не повинен задовольнятися чи забезпечуватися ним, оскільки такий інтерес спрямований на ущемлення прав і свобод інших фізичних і юридичних осіб, обмежує захисні Конституційні та законами України інтереси суспільства, держави чи "всіх співвітчизників" або не відповідає Конституції чи законам України, загально визанним принципам права. Наголос на "охоронюваності законом" чи законності того чи іншого інтересу законодавець робить не завжди, зважаючи на те, що згадувані у законах інтереси не суперечать Конституції України або випливають з її змісту [2, 67].

Таким чином фактично розрізняючи терміни "інтерес", "законний інтерес", "охоронюваний законом інтерес" Конституційний Суд України не вказує на обґрунтування формальної відмінності між цими категоріями. Саме тому, перед нами постає завдання *знати* що *вживати* та вказати на подібність чи то не подібність застосування цих категорій у чинному пивільно-му законодавстві України.

В юридичній літературі визначається, що визначення меж категорії законних інтересів конструюється за допомогою нестатистичного визначення. Законні інтереси – це інтереси, що не суперечать нормам права, правопорядку [3, 135]. Виходячи із цього, якщо ж визначити поняття законних інтересів за допомогою позитивних ознак, то вийде, що це інтереси, які відповідають букві і духу закону, ці інтереси забезпечуються загальними правовими принципами й основними началами відповідних галузей права. Законні інтереси – це інтереси до благ, які не гарантовані законом, але й не суперечать йому, а випливають із загального змісту ... законодавства" [4, 30]. Постає логічне запитання: чому соціально-економічні (фактичні) інтереси мають юридичне значення і називаються законними? Е. Лукашева пише, що законні інтереси – це "позаправова" або "поправова" категорія, і пояснює це положення тим, що: "інтерес перебуває правам та обов'язкам" – але, незважаючи на це, вона втрачає значення, що інтерес "втілюється не тільки в конкретних правових приписах, але й у загальних принципах права" [5, 234]. Тут важливо підкреслити, що категорія інтересу, беручи-

вно, має безпосереднє юридичне значення. На це вказують, такі обставини. По-перше, категорія інтересу й звичайно, категорія законних інтересів прямо згадується в законі. По-друге, категорія інтересу, присутня в суспільних відносинах, не може не впливати на формування та розвиток об'єктивного права, а також на виникнення та динаміку суб'єктивного права.

Необхідність у існуванні категорії законного інтересу пояснюється також тим, що законодавець у принципі не здатий охопити своїм впливом, урегулювати власними засобами всю неозорну масу людських вчинів. Використовуючи категорію "законний інтерес", він передає та санкціонує можливість з'яву межі правового регулювання, розширення його сфери щодо інтересів, не закріплених у законодавстві, у суб'єктивних правах і юридичних обов'язках.

Нам видається необхідним підкреслити те, що визнання інтересів законними не змінює їх сутності та надає їм нової якості. Оскільки норми права та суб'єктивні права, що виникають на їхній основі, надають суб'єктам суспільних відносин тільки юридичні засоби для реалізації своїх інтересів, то можна стверджувати, що інтереси, обумовлені як законні інтереси, однаково зацікавлені тож самі собі й не набувають у зв'язку із цим яких-небудь інших істотних якостей. М. Коркунов з цього питання відзначає: "Юридичні відносини є тими ж самими побутовими відносинами, тільки врегульовані юридичними нормами" [6, 137]. Аналогічно думку висловлює і С. Муромцев: "Власне кажучи, правові відносини зацікавлені тим же фактичними відносинами" [7, 91].

У процесі дослідження проблеми співвідношення суб'єктивного права та законного інтересу – тожоні поняття. На сьогоднішній день відомі наступні: 1) суб'єктивне право та законний інтерес – тожоні поняття; 2) суб'єктивне право включає в себе інтерес (тут інтерес розглядається як елемент суб'єктивного права); 3) суб'єктивне право – це зацікавленість із законним інтересом як зацікавленість. Зупинимося на них докладніше.

1. *Суб'єктивне право та законний інтерес* – тожоні поняття. Отже, в юридичній літературі поширено є думка про те, що суб'єктивні права й законні інтереси є правовими засобами, юридичними можливостями досягнення благ, формами задоволення потреб [9, 123], юридичними інструментами й дозволами [10, 60], тобто фактично однопорядковими категоріями [11, 82]. Цю думку до логічної завершешності, що ставить знак рівності між суб'єктивним правом і законним інтересом, приводить М. Вітрук, визначаючи законний інтерес як можливість особистості користуватися різними благами, що виражається в правових нормах, вимагати певної правочинності від зобов'язаних осіб, а також звертатися за захистом до компетентних державних органів [12, 109]. Висловлюючи спротив до суб'єктивного права. Це означає писав розуміння даної категорії. "Законний інтерес, як і

юридичне право, є можливість особи користуватися соціальними благами: Ця можливість виражається в правомочностях носія законного інтересу діяти певним чином, вимагати певної поведінки. Особливості змісту законного інтересу на відміну від права полягають у тому, що межі правомочностей законного інтересу чітко не сформульовані в конкретних правових нормах, а впливають із сукупності чинних правових норм, правових принципів, правових дефініцій” [13,108].

Дещо в м'якшій формі про подібність цих категорій говорить М. Матузов. Він вважає, що: “законні інтереси – це свого роду передправа, вони можуть трансформуватися в права, коли для цього створюються необхідні умови” [9,113]. А М. Малєїн вказує, що, по суті, законний інтерес правом, але на відміну від суб'єктивного права, що проявляється в правовідносинах конкретного типу, законний інтерес є одним з елементів загальної здатності до правоволодіння, що становить зміст правоздатності й проявляється в правовідносинах “загального типу” [2,33]. Подібні міркування про те, що законні інтереси – це елементи правовідносин “загального типу”, висловили С. Алексєєв і Н. Шайкєнов [14,15].

Цілком поділяємо думку В. Михайлова, що з такою позицією, яка фактично ототожнює суб'єктивне право й законні інтереси, погодитися не можна. Неможливо ототожнювати засоби реалізації (суб'єктивне право) і саме явище, що потребує інструменту його реалізації, тобто інтерес. Така позиція суперечить логіці, тому є помилковою [15,30].

Крім того, якщо все-таки погодитися з пануючою щодо розглянутого питання думкою, яка ототожнює суб'єктивне право й законні інтереси, то ми зустрічаємося із двома протиріччями. По-перше, оскільки прихильники думки про те, що суб'єктивні права й законні інтереси тотожні, самі визначають законні інтереси як ті ж фактичні соціально-економічні інтереси з тією лише різницею, що вони визначені як такі, що не суперечать нормам права й правопорядку [10,63], то при визнанні законних інтересів “формами правового опосередкування” виходить, що фактичні інтереси завдяки одному лише цьому визначенню стають тотожні правовим засобам, у тому числі суб'єктивним правам.

По-друге, оскільки законні інтереси прирівнюються до юридичних засобів, то особа для реалізації своїх інтересів, крім суб'єктивних прав, мабуть, може скористатися й законними інтересами, таким чином, виходить, що законні інтереси реалізують (опосередковують) самі себе; але це – помилковий висновок, що свідчить про невірність посилання на тотожність категорії законних інтересів з категорією суб'єктивних прав [15,34].

Таким чином, вважаємо, що ототожнення законних інтересів із суб'єктивними правами веде до перекручування картини зв'язку інтересу із правом, як в об'єктивному змісті, так і в суб'єктивному змісті. Крім того, ця помилка веде дослідників непродуктивним шляхом кількісного підрахунку спільних і відмінних ознак між суб'єктивними правами й законними інтересами. А. Малько пише, що законні інтереси – це своє-

рідне “усічене право”, “усічена правова можливість” [10,64]. “Суб'єктивне право й законний інтерес – різні форми правового опосередкування інтересів. Суб'єктивне право – більш високий рівень та форма такого опосередкування. Воно йде значно далі, ніж законний інтерес, постає на щабель вище, тому що ця форма має юридично більше насичений зміст” [10,62].

2. *Суб'єктивне право включає в себе інтерес.* Важливе значення інтересу в праві породило серед деякої частини юристів думку, що інтерес входить у сам зміст суб'єктивного права [16,45]. Аналіз юридичної літератури дає всі підстави стверджувати, що концептуальною точкою зору, яка не визнає право (у значенні суб'єктивного права) як засобу реалізації інтересів, є розуміння законного інтересу як провідного елементу суб'єктивного права. Так, наприклад, Е. Мотовіловкер, дотримуючись теорії Р. Ієринга, вказує на хибність посилення “право – засіб задоволення інтересу”, вважаючи, що інтерес існує у формі суб'єктивного права. Аналогічної думки дотримується й В. Хатуєва, яка стверджує, що “сама категорія інтересу розглядається як складова частина суб'єктивного права” [17,4]. К. Лебедева також думає, що “...категорія інтересу лежить в основі всякого суб'єктивного регулятивного матеріального цивільного права...” [18,6]. Хвостов В. М. пропонує розглядати інтерес виключно як сутнісний момент суб'єктивного права [19,45]. Однак вже на рівні визначень категорій “інтерес” й “суб'єктивне право”, запропонованих у літературі, стає зрозуміло, що природа цих категорій сильно розрізняється. Так, Е. Мотовіловкер, стверджуючи, що право не є засобом здійснення інтересів, а інтерес і суб'єктивне право нерозривно пов'язані, вказує, на те, що “...логіка існування конкретного суб'єктивного права є логіка існування реальної можливості певної дійсності...а здійснення інтересу і є та “дійсність”, у якій існує суб'єктивне право” [20,55]. Виходячи із цього, автор пише, що “...якщо в особі в певній ситуації виник інтерес, який законом не визнааний і не охороняється, то вона реально не зможе його задовольнити, тому що в неї немає відповідного юридичного права” [20,56]. Таким чином, учений допускає можливість виникнення інтересу за відсутності у зацікавленого суб'єкта відповідного права. У такому випадку суб'єкт змушений здійснювати заходи щодо зміни свого цивільно-правового статусу. У той же час суб'єктивне цивільне право також здатне існувати незалежно від наявності відповідного інтересу. Так, громадянин при дотриманні встановлених законодавством умов має право створити юридичну особу, укласти (розірвати) договір і т.д., однак доти поки не виникне відповідний інтерес це право використовуватися не буде, як не буде і втрачено цим суб'єктом через те, що не використовується, оскільки інтерес (викликаний конкретною потребою) як фактор, що спонукає нас до певної дії, в тому числі і до дії, пов'язаної з набуттям суб'єктивних цивільних прав, завжди виникає раніше самої дії уповноваженої особи. Саме тому, принаймі у тих випадках, коли мова йде про цивільні правовідносини, які виникають з волі їх учасників, інтерес з'являється незалежно від суб'єктивного права і до його

1. Підзаконний актом Верховної Ради України Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44.
2. Підзаконний актом Верховної Ради України Закон України від 16 січня 2003 року за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного трактування окремих питань частини першої статті 4 Лівильного процесуального кодексу України (справа

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Виникнення, тобто є, як відзначає С. Братусь, передумовою для набуття суб'єктивних прав [21,20]. З огляду на це, відповідно, що здійснення всіх цивільних правовідносин, а відповідно, і суб'єктивних прав за-важливості носить волевий характер. Як стійко писав С. Кекечян, «вияв волі самої уповноваженої особи чи інших осіб, що діють від її імені, безумовно є необхідним для здійснення права» [22,53].

Зі свого боку додамо, що воля без інтересу є беззмисловою. Тому робимо висновок, що інтерес є та-кож передумовою здійснення і суб'єктивних цивіль-них прав. При цьому, на думку В. Грибанова, уповно-важений суб'єкт може з якихось причин втратити ін-терес до здійснення права, залишаючись власником цього права, прийняті в межах, встановлених законом строки здійснення права. Таким чином, істотних під-став для відмови від розуміння права як засобу реалі-зації цивільно-правового інтересу немає.

3. Суб'єктивне право – це засіб захисту законного інтересу. Існує ще одна концепція, відповідно до якої суб'єктивне право є засобом не задоволення (реаліза-ції, здійснення), а захисту інтересу в будь-якій галузі права. Так, С. Братусь пише, що «суб'єктивне право надається для захисту інтересу й тому інтерес є метою, а не сутністю суб'єктивного права» [23,34]. Друга частина питання не викликає заперечень, відображає наведену вище критику позиції Е. Мотовіловєра, відповідно до загальної концепції «суб'єктивне право надається для захисту інтересу». Викликає сумнів допусті-мість розуміння суб'єктивного права як засобу тільки захисту інтересу. Позиція С. Братуся наводить на дум-ку, що суб'єктивне право використовується лише у випадку деякого зовнішнього зазіхання на законні ін-тереси відповідного суб'єкта. Таким чином, замикати значення суб'єктивного права на функції захисту означає демонструвати лише негативно-колізійний бік інституту цивільно-правових інтересів. Це невірно, тому що суб'єктивне цивільне право незрівнянно частіше використовується як позитивний засіб реалізації таких інтересів. Звичайно, воно може й захистити відповідний цивільно-правовий інтерес, але тільки при наявності зазначеного зовнішнього впливу. Таким чи-ном, позиція С. Братуся виглядає вірною лише част-ково, будучи істотно звуженою. Те ж саме стосується і думки Д. Чечота, який вважає, що суб'єктивне право створюється з метою захисту того інтересу, який з'я-вився в суцільному житті й був визнаний зако-нодавцем [24,10].

4. Суб'єктивне право співвідноситься із законним інтересом як засіб і мрія. У юриспруденції переважна більшість теоретиків визнають право як засіб реаліза-ції інтересів [25], однак користь різні вартанти тлумач-чення й спробують зрозуміти за допомогою категорії. Серед

них розрізняються два підходи: 1) суб'єктивне право співвідноситься із інтересом як засіб і ціля (суб'єктив-не право є засобом, за допомогою якого задовольня-ються інтереси); 2) суб'єктивне право співвідноситься із законним інтересом як засіб і дія.

Ці, на наш погляд, принципово різні речі. Перший варіант даної концепції, запропонований А. Малько й В. Субочевим [26,90] і широким прийнятий Е. Вавілінінм [27,35], полягає у розумінні законного інтересу та суб'єк-тивного права як засобів реалізації відповідних соціаль-них інтересів. Вивчаючи позиції А. Малько, В. Субочева, Е. Вавіліна, можна побачити, що вони закінчують до ін-тересу трьох категорій: соціальний інтерес, законний ін-терес, суб'єктивне право. При цьому два останні елемє-ти «...виступають своєрідними шляхами реалізації соці-альних інтересів і потреб... і ті й інші засоби користуються визнанням і захистом з боку держави» [26,90]. Тобто ми бачимо твердження, яке відповідає схемі: соціально-ско-номічний інтерес – законні інтереси або суб'єктивні пра-ва. Основний недолік цієї концепції, на нашу думку, по-лягає в тому, що жоден з теоретиків не пояснює, яким чи-ном соціальні економічні (фактичні) інтереси отримують свої реалізації суб'єктивні права не проішовши при цьому «фільтрацію» на предмет відповідності діючо-му цивільному законодавству?

Тим часом не можна залишити без уваги позицію І. Михайлівського, який на основі однієї наявності во-лі доводить необхідність розуміння суб'єктивного пра-ва як засобу реалізації інтересу. На його думку, якщо зіставити теорію зовнішньої волі як сутності суб'єкти-вного права з теорією волі й інтересу, то виявиться, що обидві останні можуть бути примирені з першою: теорія волі вірна, оскільки здійснення суб'єктивного права залежить від волі уповноваженого, а теорія інте-ресу вірна, оскільки суб'єктивне право є засобом для здійснення певного інтересу [28,443]. Подібну позицію займають і В. Корельський і В. Переватов, які думають, що «право є прояв не тільки інтелекту, але й волі лю-дей, тому що в ньому визначається їхня майбутня по-ведінка, з його допомогою реалізуються суб'єктивні інтереси й потреби...» [29,228].

Деякі теоретики дотримуються й більш логічної схеми, за якою суб'єктивне цивільне право є засобом задоволення законних інтересів [30,181]. До прикладу, Е. Крашениніков, вважає, що всі суб'єктивні цивільні права є засобами задоволення законних інтересів [31,141]. Ми підтримуємо такий підхід і робимо висно-вок про те, що суб'єктивне цивільне право є засобом задоволення законних інтересів (здійснення, реалізації) законного інте-ресу. Виходить наступна схема: соціальна-економічна (фактичні) інтереси → переважна на відмові від чо-мусу цивільному законодавству → законні інтереси → інструмент → суб'єктивні права.

- про охоронюваний законом інтерес) від 1.12.2004 № 18-рп/2004 // Офіційний вісник України від 31.12.2004 – № 50, стор. 67.
3. Мальцев Г.В. Социалистическое право и свобода личности (теоретические вопросы). – М., 1968. – 143 с. – С. 135
  4. Малейн Н.С. Охраняемый законом интерес // Советское государство и право. – 1980. – № 1. – С.27-34. – С.30.32-34.
  5. Теория права и государства / Под ред. Г.Н. Манова. – М., 1995. – 336 с. – С.234
  6. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. Издание восьмое. – СПб., 1908. – 364 с. – С. 137.
  7. Муромцев С.А. Определение и основное разделение права. – М., 1879. – 240 с. – С.91.
  8. Шайкенов Н.А. Правовое обеспечение интересов личности. – Свердловск, 1990. – 200 с – С. 45.
  9. Матузов Н.И. Правовая система и личность. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, – 1987. – 294 с. – С. 123, 113.
  10. Малько А.В. Субъективное право и законный интерес // Правоведение. – 1998. – №4. – С.58-70. – С. 60, 63, 64, 62.
  11. Экимов А.И. Интересы и право в социалистическом обществе. – С.82.
  12. Витрук Н.В. Права личности в социалистическом обществе. – М., 1981. – 240 с. – С.109.
  13. Витрук Н.В. Система прав личности // Права личности в социалистическом обществе. – М., 1981. – С. 108-109.
  14. Алексеев С.С. Общая теория права. В двух томах. Т.Н. – М., 1982. – С.116-117; Шайкенов Н.А. Категория интереса в советском праве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Свердловск, 1980. – С.13-17.
  15. Михайлов С.М. Категория интереса в гражданском (частном) праве: Дис...канд. юр. наук. – 12.00.03. – М., 2000. – 235 с. – С. 30, 34.
  16. Венедиктов А.В. Государственная социалистическая собственность, АН СССР. – М., Л.: 1948. – С. 38; О. С. Иоффе. Советское гражданское право, т. 1, изд. ЛГУ, 1958, с. 73; Ю. К. Толстой. К теории правоотношения, изд. ЛГУ, 1959. – С. 44-45; его же. Понятие права собственности (<Проблемы гражданского и административного права>, изд. ЛГУ, 1962. – С. 193 и сл.).
  17. Хатуева В. В. Сущность и юридическая природа диспозитивности в уголовном процессе // Рос. следователь. – 2005. – № 4.
  18. Лебедева К. Ю. Исковая давность в системе гражданско-правовых сроков: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Томск, 2003. – 21 с. – С. 6.
  19. Хвостов В. М. Система римского права: Учеб. для вузов. М., 1996. С. 59; Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность. – М., 1948; Иоффе О. С. Советское гражданское право: (Курс лекций) . – Л., 1958. – Т. 1; Толстой Ю. К. К теории правоотношения. – Л., 1959. – С. 43–46.
  20. Мотовиловкер Е. Я. Интерес как сущностный момент субъективного права: Цивилистический момент // Правоведение. – 2003. – № 4. – С. 55, 56.
  21. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права. – М.: Госюриздат, 1950. – С.20.
  22. Кечекьян С. Ф. Правоотношение в социалистическом обществе, изд. АН СССР. – М., 1958. – С. 53.
  23. Братусь С. Н. О соотношении гражданской правоспособности и субъективных гражданских прав // Совет. государство и право. – 1949. – № 8. – С. 34.
  24. Чечот Д. М. Проблема защиты субъективных прав и интересов в порядке неисковых производств советского гражданского процесса: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Л., 1969. – 41 с. – С. 10.
  25. Сенников И. Е. Законный интерес как форма выражения правовых возможностей (дозволений) и объект судебной правовой защиты // Право: теория и практика [Электрон. ресурс]. Режим доступа: <http://www.yureclub.ru/docs/pravo/1403/13.html>
  26. Малько А. В. Субочев В. В. Законные интересы как правовая категория. – СПб., 2004. – 359 с. – С. 90, 91.
  27. Вавилин Е. В. Понятие и механизм осуществления гражданских прав и исполнения обязанностей // Журн. рос. права. – 2004. – № 5. – С. 35.
  28. Михайловский И. В. Очерки философии права: В 2 т. – Томск, 1914. – Т. 1. – С. 443.
  29. Корельский В. М., Перевалов В. Д. Теория государства и права. – С. 228.
  30. Власова А. В. О соотношении субъективного гражданского права и интереса // Изв. вузов. Правоведение. – 2004. – № 3. – С. 179–183; Корельский В. М., Перевалов В. Д. Теория государства и права: Учеб. для вузов. – М., 1996. – С. 228; Михайлов С. В. Категория интереса в российском гражданском праве. – М., 2002. – С. 95; Чеговадзе Л. А. Структура и состояние гражданского правоотношения. – М., 2004. – С. 116.
  31. Крашенинников Е. А. Интерес и субъективное гражданское право // Правоведение. – 2000. – № 3. – С. 141.